

Kirjallisuuspodcast suomenoppijoille:

Kansanrunous-jakson sanaselityksiä

ilmiö = tapahtuma, liike, jotakin mitä tapahtuu tiettyinä hetkenä ajassa ja joka voidaan huomata

tapakulttuuri = usein ns. kirjoittamattomia sääntöjä siitä, miten ihmiset käyttäytyvät, mistä puhuvat ja mitä tekevät, esimerkiksi juhliissa

itseluottamus = ihmisen usko siihen, että osaa selviytyä erilaisissa tilanteissa

ilahtua (1) = tulla iloiseksi, esim. *Hän ilahtui lahjasta = Hän tuli iloiseksi siitä, että sai lahjan.*

intertekstuaalinen viittaus = tekstienvälisyys; tekstissä viitataan johonkin toiseen tekstiin tai teksteihin

Intekstuaalinen viittaus voi olla suora, jolloin mainitaan toinen teksti nimeltä, tai se voi olla epäsuora, jolloin tekstiin viitataan esimerkiksi kirjoittamalla samalla tyylillä kuin viitattava teksti. Intertekstuaalisia viittauksia voi olla myös elokuvissa, tv-sarjoissa, valokuvissa, sarjakuvissa jne. – monissa eri taiteen ja kulttuurin muodoissa.

suomalaiset juuret = suomalaisille yhteinen kulttuurihistoria ja perinne

varsinkin = etenkin, nimenomaan, erityisesti, ennen kaikkea

kohderyhmä = ryhmä, jota varten on suunniteltu tai tehty jotakin.

vinkki = neuvo, ohje, vihje, ehdotus

varsinainen = pää asiallinen, todellinen, ensisijainen. Varsinainen aihe = se, mistä puhumme pääasiassa tässä podcastissa.

alun perin = ensin, aluksi, alkujaan, lähtökohtaisesti

kansallistunne = nationalismi, jonkin kansan, ihmisryhmän tunne siitä, että oma kansa on erityinen ja ansaitsee oman valtion.

Nationalismi oli yleistä erityisesti 1800-luvulla, jolloin Suomessakin alettiin haaveilla siitä, että Suomi voisi olla oma valtio, ja suomalaisuutta alettiin korostaa. Samaan aikaan haluttiin vaalia suomalaisia perinteitä, esimerkiksi alettiin kerätä kansanrunoutta.

perinne = traditio, jokin tapa tai käsitys, joka periytyy sukupolvelta toiselle, yhdeltä sukupolvelta seuraavalle. Kaikilla kulttuureilla on omat perinteensä ja ne antavat tunteen siitä, että kuuluu johonkin ryhmään.

vapaaehtoinen = joku, joka tekee jotakin, koska haluaa. Kukaan ei pakota häntä tekemään mitään. Vapaaehtoistyöstä ei myöskään yleensä saa palkkaa.

arvoitus = kysymys, johon on vaikea vastata.

Arvoitukset kuuluvat kansanperinteeseen monessa maassa, myös Suomessa. Esimerkki arvoituksesta: *Kulkee samaa tietä joka päivä, mutta et koskaan näe sitä paluumatkallaan. Mikä se on?* (vastaus: aurinko).

sananlasku = lyhyt mietelause, aforismi tai elämänohje, joka on usein vertauskuvallinen eli rinnastaa kaksi asiaa toisiinsa.

Sananlaskut ovat alun perin olleet nimenomaan suullista perinnettä, eli niitä on kerrottu suullisesti. Esimerkki sananlaskusta: *Alku aina vaikeaa, lopussa kiitos seisoo.*

Elias Lönnrot

Kuuluu suomalaisen kansanperinteen kerääjä, monipuolinen tiedemies ja lääkäri (s. 1802, k. 1884). Lönnrot keräsi kansanrunoutta useilla matkoillaan. Tunnetuin Lönnrot on siitä, että hän kokosi Suomen kansalliseepoksen Kalevalan ja sen sisarteoksen Kantelettaren.

kuulija = kuuntelija; henkilö, joka kuuntelee jotakin

tarkalleen = täsmälleen, juuri niin, tarkkaan, tarkasti

keruualue = alue eli paikka, josta jotakin kerätään, tässä tapauksessa alue, jolta kerättiin kansanrunoutta.

puolestaan = toisaalta, taas, kuitenkin, osaltaan

suvaitsevainen = ennakkoluuloton, vapaamielinen, liberaali

Ihminen tai asia (tässä tapauksessa instituutio, ortodoksinen kirkko), joka ei suhtaudu negatiivisesti, vaan hyväksyy monenlaisia erilaisia tapoja toimia ja ajatella, vaikka itse ei olisi välttämättä samaa mieltä. Vastakohta on suvaitsematon: ei hyväksy vaan tuomitsee erilaiset tavat toimia ja ajatella.

joukossa = mukana, kanssa

periaatteessa = oikeastaan, tavallaan, teoriassa

saattaa (1) = kyetä tai pystyä

Tässä: *kaikki saattoivat esittää lauluja* – kaikki pystyivät esittämään lauluja, kaikilla oli mahdollisuus siihen. Myös: tehdä mahdollisesti jotakin; kulkea jonkun mukana; aiheuttaa

tallentaa (1) = laittaa talteen tai säästöön jotakin.

Runot on tallennettu eli saatu kirjoitettua muistiin niin, että ne ovat tallessa eli turvallisessa paikassa. Nykyisin erityisesti tietotekniikassa puhutaan tallentamisesta (esim. *Tallennan tiedoston muistitikulle*).

Arhippa Perttunen

Kuuluisin vienankarjalainen runonlaulaja (s. tuntematon, k. 1841). On arvioitu, että jopa neljäsosa eli 25 % Kalevalan runoista olisi peräisin nimenomaan Arhippa Perttuselta.

säe = runon osa, yleensä yksi runon rivi

aikamoinen = melkoinen, iso, merkittävä

arkisto = paikka, johon on arkistoitu eli laitettu talteen jotakin tärkeää

Arkisto on järjestelmällisesti koottu, jotta sieltä löytää helposti tietoa eri asioista. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto on paikka, josta voit löytää tietoja kansanperinteestä, kulttuurihistoriasta, kirjallisuudesta ja nykykulttuurista.

muistiinpano = kirjoitettu merkintä, jonka tarkoitus on auttaa muistamaan jokin asia

kokoelma = valikoima jotakin, mitä on koottu, kerätty. Esimerkiksi postimerkkikokoelma on joukko postimerkkejä, jotka on kerätty ja järjestetty yhdeksi kokoelmaksi.

vaikuttava = hieno, suurenmoinen, upea; myös jokin mikä tekee vaikutuksen

runomitta = malli, jota noudattamalla voidaan kirjoittaa tietyn tyyppinen runo, toiselta nimeltään metrumi

Erilaisilla runomitoilla on erilaisia sääntöjä, esim. liittyen siihen kuinka monta säettä niissä on tai onko niissä loppusointua eli riimiä (esim. *kala – pala – sala*). Kuuluisia runomittoja on mm. jambi, trokee ja haiku. Runomittaan kirjoitetun runon vastakohta on vapaamittainen runo, joka ei noudata mitään runomittaa.

Kalevalamitta = vanha runomitta, jota on käytetty itämerensuomalaisissa kielissä, toiselta nimeltään nelipolvinen trokee.

Kalevalamitalla on omat, tarkat sääntönsä (voit lukea lisää säännöistä esimerkiksi [Kalevalaisen Runokielen Seuran sivuilla](#))

Itämerensuomalaiset kansat = Suomalais-ugrilaiset kansat, jotka puhuvat itämerensuomalaisia kieliä. Näihin kansoihin kuuluvat liiviläiset, virolaiset, vatjalaiset, inkerikot, lyydiläiset, vepsäläiset, karjalaiset ja suomalaiset.

lausua (1) = sanoa ääneen jotakin; käytetään erityisesti kun puhutaan runojen lausumisesta, mutta myös kun puhutaan siitä, miten jokin sana äännetään eli lausutaan.

pätkä = pieni kappale jotakin, lyhyt osa jostakin

tyylieino = tapa sanoa jotakin tietyllä tyylillä tekstissä. Kansanrunouden tyylikeinoja ovat esimerkiksi alkusointu ja toisto.

alkusointu = allitteraatio, tyylikeino, jossa peräkkäisissä sanoissa toistuu sama alkukirjain tai sama tavu.

Alkusointu on yleinen kalevalamitassa (*vaka vanha Väinämöinen*), mutta sitä käytetään myös esimerkiksi sanonnoissa (*vanhassa vara parempi*). Se toimii muistamisen apuna: runo tai sanonta on helpompi muistaa, kun peräkkäiset sanat alkavat samalla alkukirjaimella tai tavulla.

äskän = hetki sitten, vähän aikaa sitten, aiemmin, aikaisemmin, vasta

kätevä = käytännöllinen, hyvä; myös näppärä, osaava

esilaulaja = laulaja, joka aloittaa laulun, ja muut seuraavat perässä. Yleensä esilaulaja päättää, miltä korkeudelta lauletaan ja kuinka nopeasti.

kanteleen säestyksellä = säestetään kanteleella, eli soitetaan kanteleella melodiaa samalla kun lauletaan

Kantele on kielisoitin, jossa on perinteisesti viisi kieltä ja sitä soitetaan sormilla näppäilemällä niin, että kantele on joko soittajan sylissä tai pöydällä. Kantele on Suomen kansallissoitin.

tahti = rytmi, tanssia runojen tahtiin = tanssia samassa rytmissä kuin laulettu runo

versio = toinen variantti jostakin (tässä: runosta), toisinto, muunnelma

poikkeus = erilainen kuin muut, ei tavallinen tai normaali

loitsu = Runo tai lause, jonka avulla pyritään tekemään jotain yliluonnollista, maagista. Loitsut liittyvät usein nykyajattelussa noituuteen.

yhteisö = Ihmisryhmä, joukko ihmisiä, jotka ovat paljon tekemisissä keskenään. Kyläyhteisö: ihmiset, jotka asuvat samassa kylässä ja joilla on yhteisiä tapoja ja jotka tekevät yhdessä erilaisia asioita.

folkloristi = kansanperinteen tutkija

Folkloristi eli kansanperinteen tutkija tutkii, miten ihmiset elävät tai ovat eläneet, ja millaista tietoa heillä on omasta perinteestään. Kansanrunouden tutkimus on merkittävä osa kansanperinteen tutkimusta.

suorasana = ei runomuotoinen vaan proosamuotoinen teksti: esimerkiksi sadut ja tarinat

lauluepiikka = kertomaruonous

Eepinen runous, eli runous, joka kertoo jonkin tarinan. Lyyrinen runous puolestaan ei välttämättä kerro tarinaa vaan keskittyy enemmän tunnelmaan.

luokitella (3) = laittaa tai jakaa asioita, ihmisiä, tapahtumia jne. johonkin kategoriaan eli luokkaan

Kuuluisia luokituksia on esimerkiksi alkuaineiden jaksollinen järjestelmä, jossa luokitellaan alkuaineet (happi, kalsium, jodi jne.) tiettyihin ryhmiin.

ei välttämättä = ei ehdottomasti, ei varmasti, ei pakosti, ei niinkään

loppusoinnallinen = loppusoinnallinen eli riimillinen; runo jossa on loppusoinnut eli riimit.

Riimi on kahden tai useamman säkeen (eli runon rivin) lopun samankaltaisuus äänteissä, esimerkiksi
*Ole aina iloisella päällä,
niin kuin kissa liukkahalla jäällä.*

työväki = ihmiset, jotka käyvät palkkatöissä, työläiset. Työväenluokka = proletariaatti, yhteiskuntaluokka, joka ei omista paljon, joka ei ole johtotehtävissä tai päätä asioista. Väki = ihmiset.

pienfolklore = kansanrunouden alalaji; siihen kuuluvat sanonnat, fraasit, sananlaskut

riittiruno = runo, joka on lausuttu osana jotakin riittiä eli seremoniaa tai tärkeää juhlaa tai tapahtumaa

Riitit suoritetaan tarkkaan määritetyllä tavalla ja riitin suorittaa usein jonkinlainen (uskonnollinen) johtohahmo. Siirtymäriitissä ihminen siirtyy yhdestä kategoriasta toiseen, esimerkiksi mennessään naimisiin.

itkuvirsi = Valitusruno, joka on laulettu itkien ja valittaen tietyissä tilanteissa, esimerkiksi hautajaisissa tai häissä. Yleensä itkuvirsien esittäjät eli itkijät ovat olleet naisia.

etupäässä = pääasiassa, suurimmaksi osaksi, lähinnä, enimmäkseen

huvi = hauskuus, ilo

edelleen = yhä, jatkuvasti, vieläkin, aina vaan

ylläpitää (1) = pitää yllä eli hoitaa jotakin, pitää jotakin aktiivisena; säilyttää. Myös: tallentaa, jatkaa jonkin olemassaoloa.

lähde = Akateemisessa tekstissä se, mihin viitataan (lähdekirjallisuus); alkuperä. Inspiraation lähde = inspiraation alkuperä, se mistä inspiraatio saa alkunsa. Lähde on myös paikka, jossa vesi nousee pintaan.

epäsuorasti = ei tarkkaan, ei suoraan johonkin liittyvä; esimerkiksi kansanrunoilla on epäsuora vaikutus nykyajan kulttuuriin, eli ne vaikuttavat yhä jollakin tapaa nykykulttuurissa, joskaan eivät välttämättä aivan suoraan.

kättä käppäjäisin = antaisin kättä, kättelisin

suuta suikkajaisin = suutelisin

kaulahen kapuisin = kapuaisin kaulaan; halaisin

kalma = kuolema, kuolo

vierehen kävisin = tulisin viereen, aivan kiinni toiseen

vierus = vierij, alue aivan vieressä, lähellä

intohimo = voimakas halu, kiihkeä tunne; liittyy usein romanttisiin tai seksuaalisiin tilanteisiin

kerrakseen = runsaasti, enemmän kuin tarpeeksi. Intohimoa kerrakseen = intohimoa runsaasti, paljon.

harvinaisuus = jokin, mikä on harvinainen eli jota ei ole paljon. Harvinainen: epätavallinen, poikkeuksellinen, myös: ainutlaatuinen, merkittävä.

Goethe, Johann Wolfgang von

Saksalainen runoilija, kirjailija, humanisti, tutkija ja poliitikko (s. 1749, k. 1832). Saksalaisen kaunokirjallisuuden vaikutusvaltainen hahmo, tunnetaan erityisesti teoksista *Nuoren Wertherin kärsimykset* ja *Faust*.